Euripide, *Elettra*: testo e drammaturgia.

Bibliografia

a) Testo e commento: M.C. Cropp (ed.), *Euripides. Electra*, Warminster: Aris & Phillips 1988 (2013). A questo si potranno affiancare: H.M. Roisman and C.A.E. Luschnig, *Euripides' Electra. A Commentary*, Norman: University of Oklahoma Press 2011; N. Distilo, *Commento critico-testuale all'*Elettra *di Euripide*, Padova: S.A.R.G.O.N. 2012.

b) Lingua della tragedia: S. Kazcko, "La tragedia", in A.C. Cassio (cur.), *Storia delle lingue letterarie greche*, Firenze: Le Monnier 2008. Metrica: M.C. Martinelli, *Gli strumenti del poeta. Elementi di metrica greca*, Bologna: Cappelli 1995, oppure: D. Korzeniewski, *Metrica greca*, Palermo: L'Epos 1998, oppure: B. Gentili – L. Lomiento, *Metrica e ritmica.Storia delle forme poetiche della Grecia Antica*, Milano: Mondadori, 2003.

c) Mito: F. Condello, *Elettra: storia di un mito*, Roma: Carocci, 2010.

d) Drammaturgia: lo studente dovrà conoscere le *Coefore* di Eschilo e l'*Elettra* di Sofocle.

Altra bibliografia sarà indicata dal docente durante il corso.

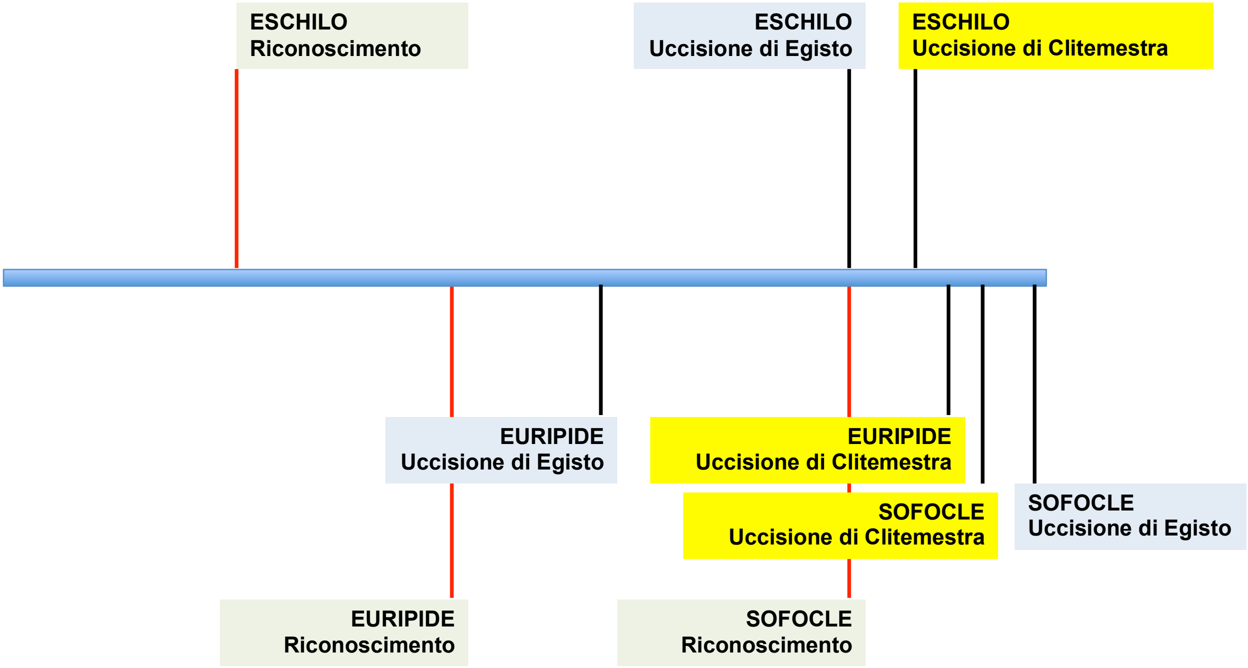

Eschilo, *Coefore*

Prologo	(Oreste, [Pilade])	1-21*
exeunt omnes		
Parodo	(Coro)	22-83
I episodio	I SCENA (Elettra Corifea)	84-151
canto intraepisodico	(Coro)	152-63
	II SCENA (Elettra Corifea)	164-211
	III SCENA (Oreste, Elettra)	212-305
Lamentazione	(Coro, Oreste. Elettra)	306-478
II episodio	(Oreste, Elettra, Corifea)	478-584
I stasimo	(Coro)	585-652
III episodio	I SCENA (Oreste, Servo)	653-67
	II SCENA (Cl., Oreste)	668-718
“Act dividing anapaests”	(Coro)	719-29
IV episodio	(Corifea, Nutrice)	730-82
II stasimo	(Coro)	783-837
V episodio	I SCENA (Egisto, Corifea)	838-54
Anapesti	(Coro)	855-68
	UCCISIONE DI EGISTO	
	II SCENA (Egisto, da dentro; Corifea)	
intrat Servo		
	III SCENA (Ser., Cl., Or., Pi.)	875-934
	UCCISIONE DI CLITEMESTRA	
IV stasimo	(Coro)	935-972
Esodo	(Oreste, Coro, Corifea)	973-1076

Euripide, *Elettra*

Prologo	I SCENA (Contadino)	1-53
	II SCENA (Contadino, Elettra) *exeunt*	54-81
	III SCENA (Oreste, Pilade)	82-106
	IV SCENA (Oreste, Pilade, Elettra)	107-111
Monodia di Elettra		112-66
Parodo	(Coro, Elettra, Corifea)	167-214
I episodio	I SCENA (Elettra, Oreste, Pilade, Corifea)	215-340
	II SCENA (El., Or., Pil., Cont.)	341-400
	III SCENA (Elettra, Contadino)	401-25
	IV SCENA (Contadino)	426-31
I stasimo	(Coro)	432-86
II episodio	I SCENA (Vecchio)	487-92
	II SCENA (Vecchio, Elettra)	493-548
	III SCENA (Vecchio, Elettra, Oreste, Pil.)	549-84
canto intrapisodico	(Coro)	585-95
	IV SCENA (Oreste, Vecchio, Elettra)	596-693
	V SCENA (Elettra) *exit Elettra*	694-8
II stasimo	(Coro)	699-746
III episodio	I SCENA (Corifea)	747-50
	II SCENA (Corifea, Elettra)	751-60
	UCCISIONE DI EGISTO	
	III SCENA (Messaggero, Elettra)	761-858
canto intrapisodico	(Coro, Elettra [*exit* 872])	859-79
	IV SCENA (Elettra, Oreste, Pilade, Corifea)	880-987
IV episodio	I SCENA (Corifea, Clitemestra, Elettra)	988-1141
	II SCENA (Elettra)	1142-6
exeunt omnes		
melodramma	(Coro)	1147-64
	UCCISIONE DI CLITEMESTRA	
	(Clit., Coro, Oreste, Elettra)	1165-232
Esodo	I SCENA (Corif., Castore, El., Or., Pil.)	1233-359

<ΥΠΟΘΕΣΙΣ ΗΛΕΚΤΡΑΣ>

[ὁ αὐτουργὸς ...]
τ]οὺς ἄνδρας εἰσάγειν [ἐ-]
κ[έλευσ]εν πενιχρῶν μέν, ἀλλὰ [ὁ-]
λοτε[λ]ῶν ξενίων μεθέξοντας, [αὐ-]
τὸς δὲ τ[ὰ] πρόσφορα τῇ σπουδῇ κο-
μιῶν ἀπῆλθεν. πυθόμενος δὲ τ[ὴν
χρεί]αν ὁ πρεσβύτης ὁ τὸν Ὀρέστη[ν
ὑπεκκ]λέψας ἦλθεν Ἠλέκτρᾳ
ξέν[ια] φέρων ἃ τοῖς κατ’ ἀγρὸν μέ-
ν[ουσι]ν ἡ χώρα προῖκα δωρεῖται. θε-
[α]σάμενος δὲ τὸν Ὀρέστην καὶ χρο-
[νίους σημα]ντῆρας ἀνενέγκας
διεσά[φησε π]ρὸς τὴν Ἠλέκ[τραν]
τ[ὴν ἀλήθεια]ν. ὁ δ’ οὐκ ἐμέλ[λησε(ν)
ἐπὶ πολύ, ἀ]λλ’ ὡμολόγησεν Α[ἴγι-
σθον καὶ τὴν τεκ]οῦσαν ὧν ἀ[νοσί-
ων εἰς Ἀγαμέμνονα ἔ]θε[ν]το [ἔρ-
γων τιμωρησόμενος ἥκειν]

Τὰ τοῦ δράματος πρόσωπα

ΑΥΤΟΥΡΓΟΣ ΜΥΚΗΝΑΙΟΣ	ΑΥ.
ΗΛΕΚΤΡΑ	ΗΛ.
ΟΡΕΣΤΗΣ	ΟΡ.
ΠΥΛΑΔΗΣ, ΚΩΦΟΝ ΠΡΟΣΟΠΟΝ	
ΧΟΡΟΣ	ΧΟ.
ΠΡΕΣΒΥΣ	ΠΡ.
ΑΓΓΕΛΟΣ	ΑΓ.
ΚΛΥΤΑΙΜΗΣΤΡΑ	ΚΛ.
ΔΙΟΣΚΟΥΡΟΙ	ΚΑ.

ΑΥΤΟΥΡΓΟΣ
Ὦ γῆς †παλαιὸν Ἄργος†, Ἰνάχου ῥοαί,
ὅθεν ποτ᾽ ἄρας ναυσὶ χιλίαις Ἄρη
ἐς γῆν ἔπλευσε Τρῳάδ᾽ Ἀγαμέμνων ἄναξ,
κτείνας δὲ τὸν κρατοῦντ᾽ ἐν Ἰλιάδι χθονὶ
Πρίαμον ἑλών τε Δαρδάνου κλεινὴν πόλιν
ἀφίκετ᾽ ἐς τόδ᾽ Ἄργος, ὑψηλῶν δ᾽ ἐπὶ
ναῶν ἔθηκε σκῦλα πλεῖστα βαρβάρων.
κἀκεῖ μὲν εὐτύχησεν· ἐν δὲ δώμασιν
θνῄσκει γυναικὸς πρὸς Κλυταιμήστρας δόλῳ
καὶ τοῦ Θυέστου παιδὸς Αἰγίσθου χερί.
χὼ μὲν παλαιὰ σκῆπτρα Ταντάλου λιπὼν
ὄλωλεν, Αἴγισθος δὲ βασιλεύει χθονός,
ἄλοχον ἐκείνου Τυνδαρίδα κόρην ἔχων.
οὓς δ᾽ ἐν δόμοισιν ἔλιφ᾽ ὅτ᾽ ἐς Τροίαν ἔπλει,
ἄρσενά τ᾽ Ὀρέστην θῆλύ τ᾽ Ἠλέκτρας θάλος,
τὸν μὲν πατρὸς γεραιὸς ἐκκλέπτει τροφεὺς
μέλλοντ᾽ Ὀρέστην χερὸς ὕπ᾽ Αἰγίσθου θανεῖν
Στροφίῳ τ᾽ ἔδωκε Φωκέων ἐς γῆν τρέφειν·
ἣ δ᾽ ἐν δόμοις ἔμεινεν Ἠλέκτρα πατρός,
ταύτην ἐπειδὴ θαλερὸς εἶχ᾽ ἥβης χρόνος
μνηστῆρες ᾔτουν Ἑλλάδος πρῶτοι χθονός.
δείσας δὲ μή τῳ παῖδ᾽ ἀριστέων τέκοι
Ἀγαμέμνονος ποινάτορ᾽, εἶχεν ἐν δόμοις
Αἴγισθος οὐδ᾽ ἥρμοζε νυμφίῳ τινί.
ἐπεὶ δὲ καὶ τοῦτ᾽ ἦν φόβου πολλοῦ πλέων,
μή τῳ λαθραίως τέκνα γενναίῳ τέκοι,
κτανεῖν σφε βουλεύσαντος ὠμόφρων ὅμως
μήτηρ νιν ἐξέσωσεν Αἰγίσθου χερός.
ἐς μὲν γὰρ ἄνδρα σκῆψιν εἶχ᾽ ὀλωλότα,
παίδων δ᾽ ἔδεισε μὴ φθονηθείη φόνῳ.
ἐκ τῶνδε δὴ τοιόνδ᾽ ἐμηχανήσατο
Αἴγισθος· ὃς μὲν γῆς ἀπηλλάχθη φυγὰς
Ἀγαμέμνονος παῖς, χρυσὸν εἶφ᾽ ὃς ἂν κτάνῃ,
ἡμῖν δὲ δὴ δίδωσιν Ἠλέκτραν ἔχειν
δάμαρτα, πατέρων μὲν Μυκηναίων ἄπο
γεγῶσιν (οὐ δὴ τοῦτό γ᾽ ἐξελέγχομαι·
λαμπροὶ γὰρ ἐς γένος γε, χρημάτων δὲ δὴ
πένητες, ἔνθεν ηὑγένει᾽ ἀπόλλυται),
ὡς ἀσθενεῖ δοὺς ἀσθενῆ λάβοι φόβον.
εἰ γάρ νιν ἔσχεν ἀξίωμ᾽ ἔχων ἀνήρ,
εὕδοντ᾽ ἂν ἐξήγειρε τὸν Ἀγαμέμνονος
φόνον δίκη τ᾽ ἂν ἦλθεν Αἰγίσθῳ τότε.

ἣν οὔποθ' ἁνὴρ ὅδε (σύνοιδέ μοι Κύπρις)
ᾔσχυν' ἐν εὐνῇ· παρθένος δ' ἔτ' ἐστὶ δή.
αἰσχύνομαι γὰρ ὀλβίων ἀνδρῶν τέκνα
λαβὼν ὑβρίζειν, οὐ κατάξιος γεγώς.
στένω δὲ τὸν λόγοισι κηδεύοντ' ἐμοὶ
ἄθλιον Ὀρέστην, εἴ ποτ' εἰς Ἄργος μολὼν
γάμους ἀδελφῆς δυστυχεῖς ἐσόψεται.
ὅστις δέ μ' εἶναί φησι μῶρον, εἰ λαβὼν
νέαν ἐς οἴκους παρθένον μὴ θιγγάνω,
γνώμης πονηροῖς κανόσιν ἀναμετρούμενος
τὸ σῶφρον ἴστω καὐτὸς αὖ τοιοῦτος ὤν.

ΗΛΕΚΤΡΑ
ὦ νὺξ μέλαινα, χρυσέων ἄστρων τροφέ,
ἐν ᾗ τόδ' ἄγγος τῷδ' ἐφεδρεῦον κάρᾳ
φέρουσα πηγὰς ποταμίας μετέρχομαι
οὐ δή τι χρείας ἐς τοσόνδ' ἀφιγμένη
ἀλλ' ὡς ὕβριν δείξωμεν Αἰγίσθου θεοῖς.
{γόους τ' ἀφίημ' αἰθέρ' ἐς μέγαν πατρί,}
ἡ γὰρ πανώλης Τυνδαρίς, μήτηρ ἐμή,
ἐξέβαλέ μ' οἴκων, χάριτα τιθεμένη πόσει·
τεκοῦσα δ' ἄλλους παῖδας Αἰγίσθῳ πάρα
πάρεργ' Ὀρέστην κἀμὲ ποιεῖται δόμων.
ΑΥ. τί γὰρ τάδ', ὦ δύστην', ἐμὴν μοχθεῖς χάριν
πόνους ἔχουσα, πρόσθεν εὖ τεθραμμένη,
καὶ ταῦτ' ἐμοῦ λέγοντος οὐκ ἀφίστασαι;
ΗΛ. ἐγώ σ' ἴσον θεοῖσιν ἡγοῦμαι φίλον·
ἐν τοῖς ἐμοῖς γὰρ οὐκ ἐνύβρισας κακοῖς.
μεγάλη δὲ θνητοῖς μοῖρα συμφορᾶς κακῆς
ἰατρὸν εὑρεῖν, ὡς ἐγὼ σὲ λαμβάνω.
δεῖ δή με κἀκέλευστον εἰς ὅσον σθένω
μόχθου 'πικουφίζουσαν, ὡς ῥᾷον φέρῃς,
συνεκκομίζειν σοι πόνους. ἅλις δ' ἔχεις
τἄξωθεν ἔργα· τἀν δόμοις δ' ἡμᾶς χρεὼν
ἐξευτρεπίζειν. εἰσιόντι δ' ἐργάτῃ
θύραθεν ἡδὺ τἄνδον εὑρίσκειν καλῶς.
ΑΥ. εἴ τοι δοκεῖ σοι, στεῖχε· καὶ γὰρ οὐ πρόσω
πηγαὶ μελάθρων τῶνδ'. ἐγὼ δ' ἅμ' ἡμέρᾳ
βοῦς εἰς ἀρούρας ἐσβαλὼν σπερῶ γύας.
ἀργὸς γὰρ οὐδεὶς θεοὺς ἔχων ἀνὰ στόμα
βίον δύναιτ' ἂν ξυλλέγειν ἄνευ πόνου.

ΟΡΕΣΤΗΣ
Πυλάδη, σὲ γὰρ δὴ πρῶτον ἀνθρώπων ἐγὼ
πιστὸν νομίζω καὶ φίλον ξένον τ' ἐμοί·
μόνος δ' Ὀρέστην τόνδ' ἐθαύμαζες φίλων,
πράσσονθ' ἃ πράσσω δείν' ὑπ' Αἰγίσθου παθών,
ὅς μου κατέκτα πατέρα χὴ πανώλεθρος
μήτηρ. ἀφῖγμαι δ' ἐκ θεοῦ μυστηρίων
Ἀργεῖον οὖδας οὐδενὸς ξυνειδότος,
φόνον φονεῦσι πατρὸς ἀλλάξων ἐμοῦ.
νυκτὸς δὲ τῆσδε πρὸς τάφον μολὼν πατρὸς
δάκρυά τ' ἔδωκα καὶ κόμης ἀπηρξάμην
πυρᾷ τ' ἐπέσφαξ' αἷμα μηλείου φόνου,
λαθὼν τυράννους οἳ κρατοῦσι τῆσδε γῆς.
καὶ τειχέων μὲν ἐντὸς οὐ βαίνω πόδα,
δυοῖν δ' ἅμιλλαν ξυντιθεὶς ἀφικόμην

πρὸς τέρμονας γῆς τῆσδ’, ἵν’ ἐκβάλω πόδα
ἄλλην ἐπ’ αἶαν εἴ μέ τις γνοίη σκοπῶν,
ζητῶν τ’ ἀδελφήν (φασὶ γάρ νιν ἐν γάμοις
ζευχθεῖσαν οἰκεῖν οὐδὲ παρθένον μένειν),
ὡς συγγένωμαι καὶ φόνου συνεργάτιν
λαβὼν τά γ’ εἴσω τειχέων σαφῶς μάθω.
νῦν οὖν (ἕω γὰρ λευκὸν ὄμμ’ ἀναίρεται)
ἔξω τρίβου τοῦδ’ ἴχνος ἀλλαξώμεθα.
ἢ γάρ τις ἀροτὴρ ἤ τις οἰκέτις γυνὴ
φανήσεται νῷν, ἥντιν’ ἱστορήσομεν
εἰ τούσδε ναίει σύγγονος τόπους ἐμή.
ἀλλ’ εἰσορῶ γὰρ τήνδε πρόσπολόν τινα
πηγαῖον ἄχθος ἐν κεκαρμένῳ κάρᾳ
φέρουσαν, ἑζώμεσθα κἀκπυθώμεθα
δούλης γυναικός, ἤν τι δεξώμεσθ’ ἔπος
ἐφ’ οἷσι, Πυλάδη, τήνδ’ ἀφίγμεθα χθόνα.

ΗΛ. σύντειν’ – ὥρα – ποδὸς ὁρμάν· ὤ, str. 1
ἔμβα ἔμβα κατακλαίουσα.
ἰώ μοί μοι.
ἐγενόμαν Ἀγαμέμνονος
καί μ’ ἔτικτε Κλυταιμήστρα
στυγνὰ Τυνδάρεω κόρα,
κικλήσκουσι δέ μ’ ἀθλίαν
Ἠλέκτραν πολιῆται.
φεῦ φεῦ σχετλίων πόνων
καὶ στυγερᾶς ζόας.
ὦ πάτερ, σὺ δ’ ἐν Ἀίδα
κεῖσαι σᾶς ἀλόχου σφαγαῖς
Αἰγίσθου τ’, Ἀγάμεμνον.

ἴθι τὸν αὐτὸν ἔγειρε γόον, mesodo 1
ἄναγε πολύδακρυν ἁδονάν.

σύντειν – ὥρα – ποδὸς ὁρμάν· ὤ, ant. 1
ἔμβα ἔμβα κατακλαίουσα.
ἰώ μοί μοι.
τίνα πόλιν, τίνα δ’ οἶκον, ὦ
τλᾶμον σύγγον’, ἀλατεύεις
οἰκτρὰν ἐν θαλάμοις λιπὼν
πατρῴοις ἐπὶ συμφοραῖς
ἀλγίσταισιν ἀδελφάν;
ἔλθοις δὲ πόνων ἐμοὶ
τᾷ μελέᾳ λυτήρ,
ὦ Ζεῦ Ζεῦ, πατρί θ’ αἱμάτων
αἰσχίστων ἐπίκουρος, Ἄρ-
γει κέλσας πόδ’ ἀλάταν.

θὲς τόδε τεῦχος ἐμᾶς ἀπὸ κρατὸς ἑ- str. 2
λοῦσ’, ἵνα πατρὶ γόους νυχίους
ἐπορθοβοάσω·
†ιαχὰν ἀοιδὰν μέλος
Ἀίδα, πάτερ, σοὶ†
κατὰ γᾶς ἐνέπω γόους
οἷς ἀεὶ τὸ κατ’ ἦμαρ
λείβομαι, κατὰ μὲν φίλαν
ὄνυχι τεμνομένα δέραν
χέρα τε κρᾶτ’ ἔπι κούριμον
τιθεμένα θανάτῳ σῷ.

ἒ ἔ, δρύπτε κάρα· mesodo 2
οἷα δέ τις κύκνος ἀχέτας
ποταμίοις παρὰ χεύμασιν
πατέρα φίλτατον καλεῖ,
ὀλόμενον δολίοις βρόχων
ἕρκεσιν, ὣς σὲ τὸν ἄθλιον,
πάτερ, ἐγὼ κατακλαίομαι,

λουτρὰ πανύσταθ' ὑδρανάμενον χροῒ ant. 2
κοίτᾳ ἐν οἰκτροτάτᾳ θανάτου.
ἰώ μοι <ἰώ> μοι
πικρᾶς μὲν πελέκεως τομᾶς
σᾶς, πάτερ, πικρᾶς δ' †ἐκ
Τροίας ὅδου βουλᾶς†.
οὐ μίτραισι γυνά σε
δέξατ' οὐδ' ἐπὶ στεφάνοις,
ξίφεσι δ' ἀμφιτόμοις λυγρὰν
Αἰγίσθου λώβαν θεμένα
δόλιον ἔσχεν ἀκοίταν.

ΧΟΡΟΣ
Ἀγαμέμνονος ὦ κόρα, ἤλυθον, Ἠλέκτρα, str.
ποτὶ σὰν ἀγρότειραν αὐλάν.
ἔμολέ τις ἔμολεν γαλακτοπότας ἀνὴρ
Μυκηναῖος οὐριβάτας·
ἀγγέλλει δ' ὅτι νῦν τριταί-
αν καρύσσουσιν θυσίαν
Ἀργεῖοι, πᾶσαι δὲ παρ' Ἥ-
ραν μέλλουσιν παρθενικαὶ στείχειν.
ΗΛ. οὐκ ἐπ' ἀγλαΐαις, φίλαι,
θυμὸν οὐδ' ἐπὶ χρυσέοις
ὅρμοις ἐκπεπόταμαι
τάλαιν', οὐδ' ἱστᾶσα χοροὺς
Ἀργείαις ἅμα νύμφαις
εἱλικτὸν κρούσω πόδ' ἐμόν.
δάκρυσι νυχεύω, δακρύων δέ μοι μέλει
δειλαίᾳ τὸ κατ' ἦμαρ.
σκέψαι μου πιναρὰν κόμαν
καὶ τρύχη τάδ' ἐμῶν πέπλων,
εἰ πρέποντ' Ἀγαμέμνονος
κούρᾳ τᾷ βασιλείᾳ
τᾷ Τροίᾳ θ', ἃ 'μοῦ πατέρος
μέμναταί ποθ' ἁλοῦσα.

ΧΟ. μεγάλα θεός· ἀλλ' ἴθι καὶ παρ' ἐμοῦ χρῆσαι ant.
πολύπηνα φάρεα δῦναι
χρύσεά τε χάρισιν προσθήματ' ἀγλαΐας.
δοκεῖς τοῖσι σοῖς δακρύοις
μὴ τιμῶσα θεοὺς κρατή-
σειν ἐχθρῶν; οὔτοι στοναχαῖς
ἀλλ' εὐχαῖσι θεοὺς σεβί-
ζουσ' ἕξεις εὐαμερίαν, ὦ παῖ.
ΗΛ. οὐδεὶς θεῶν ἐνοπᾶς κλύει
τᾶς δυσδαίμονος, οὐ παλαι-
ῶν πατρὸς σφαγιασμῶν.
οἴμοι τοῦ καταφθιμένου
τοῦ τε ζῶντος ἀλάτα,
ὅς που γᾶν ἄλλαν κατέχει

μέλεος ἀλαίνων ποτὶ θῆσσαν ἑστίαν,
τοῦ κλεινοῦ πατρὸς ἐκφύς.
αὐτὰ δ’ ἐν χερνῆσι δόμοις
ναίω ψυχὰν τακομένα
δωμάτων φυγὰς πατρίων
οὐρείας ἀν’ ἐρίπνας.
μάτηρ δ’ ἐν λέκτροις φονίοις
ἄλλῳ σύγγαμος οἰκεῖ.

ΧΟ. πολλῶν κακῶν Ἕλλησιν αἰτίαν ἔχει
σῆς μητρὸς Ἑλένη σύγγονος δόμοις τε σοῖς.